I. I. U.
II
1308
L

N. IORGA

CE ÎNSEAMNĂ ASTĂZI CONCEPȚIA ISTORICĂ

LECȚIE DE DESCHIDERE DE LA
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
(31 OCTOMBRE 1938).

„DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE
1939

N. IORGA

CE ÎNSEAMNĂ ASTĂZI CONCEPȚIA ISTORICĂ

LECȚIE DE DESCHIDERE DE LA UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI (31 OCTOMBRE 1938).

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
BIBLIOTECA INST. IST. N. IORGA
Cota
Inventar 61812

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

„DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE
1939

II 1308 L

Extras din „Revista Istorică"
anul al XXV-lea, n-le 1-3.

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE

Ce înseamnă astăzi concepţia istorică

Îmi face o deosebită plăcere să revăd pe cei cunoscuţi şi să întîlnesc întăia oară pe cei cari acum s'au înscris în Universitate.

După un obiceiu „vechiu", pe care înţeleg a-l păstra, lecţia întăiu de istorie universală trebuie să atingă un subiect în legătură cu materia pe care o predau, dar să se ţină în linia unor anumite generalităţi şi, de la o bucată de vreme, cred chiar că generalităţile acestea nu au să se ţină numai în regiunea înaltelor teorii, despre care o să vorbesc îndată, ci să se coboare la realităţile, foarte serioase, ba chiar tragice şi ameninţătoare, din timpurile noastre, pentru ca şi studiile acestea istorice să aducă un folos în marea luptă pe care o duce omenirea pentru drept, şi unele popoare pentru însăşi existenţa lor.

Acest punct de doctrină, pe care l-am fixat la început, cere o explicaţie, şi vin la explicaţia aceasta.

Problema Universităţilor s'a pus pretutindeni, cum s'a pus problema întregii culturi a timpurilor noastre. Până acum cîţiva ani problema aceasta nu exista; acum ea se impune oricui: şi observatorului celui mai superficial şi spiritului celui mai indiferent i se impune problema şcolii în întregime, ca şi problema tuturor lucrurilor care, în afară de şcoală, represintă cultura.

Formele de odinioară, *formalităţile* goale, care începeau cu nimicuri şi se terminau cu o diplomă, acestea trebuie considerate ca isprăvite. Distribuţia simplă de acte care înseamnă valoarea cuiva într'un moment, valoare care poate să nu mai existe după trecere de câţiva ani, e un lucru al trecutului. Niciodată omenirea n'a fost silită să aibă o conştiinţă mai deplină şi mai adîncă a greutăţilor în mijlocul cărora trăieşte. Ce s'a făcut atâta vreme, de multe ori în forme extraordinar de ele-

gante, ca şi când totul s'ar fi terminat şi ar rămânea numai un fel de danţ ştiinţific, pe care unii îl făceau cu însuşiri extraordinare şi cu o grijă deosebită de a păstra anumite aparenţe estetice, aceasta e o jucărie de care hotărît trebuie să ne despărţim. Nu mai avem vreme de aşa ceva. Ni trebuie conştiinţa că, orice s'ar face pentru a continua acest joc elegant, el nu înseamnă decât timp pierdut. Viaţa înfăţişează înaintea noastră grozave probleme, care cer neapărat, şi pentru un Stat şi pentru o naţiune şi pentru clasele sociale şi pentru deosebitele categorii şi pentru orice individ, să fie imediat şi bine resolvate.

Fiindcă, altă dată, făceai o greşeală care se însemna şi criticà prin reviste, prin discuţii publice şi nu era mare lucru; pe urmă reveniai la acelaşi obiect pe o cale mai bună şi ajungeai la resultate mai satisfăcătoare. Acuma nu: totul este, ca să întrebuinţez o foarte veche formulă din vechiul nostru drept de odinioară, totul este *„în ruptul capului“*, adecă, dacă se săvîrşeşte într'o societate o anumită greşeală, societatea aceasta se duce de rîpă şi execuţia se face aşa de răpede, încât cel care a făcut greşeala, n'are vreme să se adreseze la altă instanţă. Ceia ce ieri încă se părea că este lucrul de căpetenie şi care era în legătură cu o anumită orînduire interioară, democratică, fascistă, comunistă, cade pe planul al doilea. Acuma nu mai este vorba *cum* este orânduită societatea naţională, ci dacă societatea naţională îşi păstrează un anumit teritoriu. S'a dărîmat complect sistemul care întrebuinţează toate armele ca să zugrume pe cine îi stă înainte, pe cine împiedecă de a pune mîna pe o anumită pradă, aşa încât regimul violenţei, în mîna particularilor în serviciul unor anumite doctrine, cu toate consecinţile pe care, din partea celorlalţi, astfel de violenţe le trezesc, e un lucru de ieri. Acum se cere, nu ca o parte din societate să ia contra alteia o anumită atitudine, căutînd s'o convingă, sau să se întrebuinţeze alte arme, până la condamnarea la moarte a unui grup din societate de către celalt, care-i răspunde prin condamnarea la închisoare, ci se cere altceva: *o întreagă societate trebuie să se simtă solidară dacă vrea să trăiască;* ea trebuie să recurgă la toate mijloacele materiale şi la toate *forţele morale*, din care pleacă mijloacele materiale. Credeţi că Germania lui Hitler sau Italia lui Mussolini au plecat de la dorinţa de a fabrica tunuri? Dorinţa de a fabrica tunuri şi avioane şi gaze asfixiante, aceasta pleacă de la *o anumită con-*

vingere, de la *o viață morală care poate fi potrivită cu morala obișnuită*, dar *poate să încerce și altfel a ajunge la scop*, însă, înainte de toate, *o anumită activitate sufletească trebuie creată și întreținută*.

Și Universitatea are un foarte mare rol în aceasta.

Dați-mi voie, acum, să amintesc anumite lucruri din trecut, din trecutul de la noi sau de aiurea, mai apropiat sau mai depărtat, în care ilusii curioase s'au ivit, în ce privește rostul Universității.

Vedeți, eu discut deocamdată rostul Universităților și, pe urmă, voiu arăta, în Universitate, care este rostul catedrelor de istorie, sau, mai bine, pentru că sînt multe catedre, profesori mai puțini, trebuie să fie întâiu profesorii de istorie și pe urmă catedrele.

La Universitate este o misiune națională, care ea trebuie servită cu toate mijloacele. Trebuie scormonit în sufletul acestor oameni. Cu arheologia, care scormonește în cenușa morților, s'a ajuns la resultate frumoase, dar trebuie scormonit în sufletul celor vii.

Cu privire la ilusiile de odinioară, încep mai de departe, și de aiurea. Mi-a căzut în mînă o curioasă carte de istorie a Franciei. Eu cunoșteam pe autor, îl cunoaște toată lumea, a fost și pe la București pe vremuri: trebuia să între în serviciul unui boier și a povestit drumul lui până la noi; probabil că înlăuntru vorbia și despre lucrurile văzute în societatea noastră, dar nu s'a tipărit decât partea care merge până la Viena. E vorba de Victor Duruy, din a cărui carte de Istorie Universală, tradusă în românește, au învățat cunoștința trecutului, din vechile timpuri ale Grecilor și Romanilor până dincolo de Revoluția francesă, atîtea generații. Victor Duruy, care a fost colaboratorul lui Napoleon al III-lea, acela care îi dădea material pentru „Istoria lui Cesar", o personalitate importantă și supt raport didactic, fiind creatorul învățământului frances, pe la 1860, a publicat o carte, redactată cu cîțiva ani înainte, în care și-a propus să presinte istoria Franciei altfel decît până atunci. Planul lui se vede foarte bine în ce privește alegerea ilustrațiilor: înlăuntru nu sînt portrete aproape de loc: nu există Ludovic al XIV-lea, nu există nicio figură din secolele înaintea Revoluției. Revoluția nu este repre-

sintată prin niciun portret; nici ceia ce a urmat pe urmă nu este însemnat prin astfel de represintări personale; lipseşte chiar şi Napoleon al III-lea, pe care Duruy l-a servit. Şi, în loc, ce este? În loc, sînt vederi din Franţa.

O ciudată concepţie: detronarea factorilor umani şi înlocuirea lor prin simboluri naţionale, care sînt vederile de castele, de biserici, de oraşe, căci el îşi impusese să nu aibă emoţii. Ce curios este să creadă cineva că se poate vorbi de oamenii din orice vreme, până la un Faraon egiptean cuceritor, până la un nenorocit de mic rege, cucerit de armatele Egiptului, ale Haldeii şi Babilonului, să se poată vorbi de orice fel de oameni fără emoţie! *Nu se poate scrie istoria fără o adâncă simţire.*

Căci istoria este viaţa omenească, problemele de odinioară sînt problemele de acum; în altă formă, cu alţi oameni, este aceiaşi umanitate care se înduioşează şi se frînge, aceiaşi umanitate, cînd, ajunsă la scopurile ei, cînd călcată în picioare şi strivită. Şi nu se poate să te apropii fie şi de oameni cari au murit acum patru mii de ani fără ca lucrurile şi durerile lor să nu aibă răsunet în sufletul tău.

Dar şi istoria aceasta anonimă, fără ilustraţii, care înşeală pe Duruy, îl duce la lacrimi de sînge pentru neomeniile Comunei: plînge zecile de mii de cărţi din Biblioteca Louvrului, pe care aceşti Roşii din 1871 le-au distrus. După ce a înlăturat oamenii, cînd ajunge la conclusie, de-odată, pentru că este vorba de interesul ţării lui, valul acesta, pe care a căutat să-l împiedece prin ridicole zăgazuri de obiectivitate, vine asupra lui şi-l copleşeşte.

Îşi închipuiau deci mulţi oameni, pe vremea aceia, că se poate scrie istoria fără a însemna rolul marilor personalităţi.

Era un fel de reacţiune împotriva vechii istorii biografice, care credea că, dacă alegi oamenii şi li presinţi biografiile, ai o epocă. Şi atunci a venit această reacţiune, cu izgonirea personalităţilor, şi astfel s'a ajuns la *mişcarea maselor* sau la cine ştie ce acţiune a solului sau a unor forţe obscure. Ce s'a întîmplat? Greşelile pe care le săvîrşesc istoricii, şi le îndreaptă une ori ei singuri, alte ori le îndreaptă alţi istorici; sînt însă casuri cînd le îndreaptă opinia publică. Istoricul nu ştie ce răsunet are cartea lui în această opinie, dar *opinia judecă*. Noi trebuie să ne închipuim că sîntem încunjuraţi de ochi aţintiţi asupra noastră, şi se poate întîmpla să nu auzim sentinţa care se rosteşte în

sufletul celor ce se servesc de aceşti ochi. Dar *cine rectifică mai mult greşelile de metodă istorică sînt evenimentele:* este viaţa care s'a desfăşurat pe urmă.

Astfel se ştie că, şi acum, în anume locuri, se consideră naţiunile în totalitatea lor, — „regimul totalitar" —, că individul nu înseamnă acolo nimic, că a-i răpi libertatea nu este un păcat, că a-l împiedeca de a gîndi sau de a-şi exprima gîndirea este un lucru îngăduit. Orice guvern fascist nu dă voie comunistului şi orice guvern comunist nu dă voie fascistului, şi mai ales amîndouă nu dau voie să se exprime păreri deosebite de părerile simpliste, prin urmare false, şi ale fascistului şi ale comunistului.

Credinţa de odinioară era, deci, şi ea, că masele hotărăsc şi indivizii nu represintă nimic.

Cînd am întrat în Academia Romînă, tărziu, după un lung stagiu de membru corespondent, în deosebire de timpurile noastre, cînd membrii corespondenţi vin, se aşează între ceilalţi, iau parte la discuţii şi mai, mai să înlocuiască pe membrii activi, cînd am întrat în Academie, zic, problema aceasta mi s'a pus şi mie: masele sau indivizii. Şi atunci eu am fost de părere că *şi masele şi indivizii hotărăsc în măsura în care au caracter dinamic şi representativ.* Viaţa unei societăţi poate fi exprimată anonim într'un moment, şi se poate întîmpla, în altul, ca masele acestea să nu fie capabile de a da o direcţie şi de a înfăţişa ceia ce represintă spiritul unei societăţi şi acesta să se adune într'un om cum se adună razele într'un punct luminos: sufletul naţional să se adune într'o personalitate.

Dar, faţă de explicaţia că totul pleacă de la mase, a trecut vremea, şi s'a întîmplat ce? Personalităţile au ajuns să guverneze lumea. Evident că astăzi, în cele mai multe ţări, unde este un om, singur omul acela porunceşte şi ceilalţi s'au deprins să se lase represintaţi şi conduşi de acel om. Dacă este vorba de Germani, nu numai tineretul, dar şi o mare parte din ceilalţi, mai ales femeile, strigă *Heil Hitler* înaintea aceluia care este şeful Statului german. La Italieni, de cîte ori apare d. Mussolini în public, om de o calitate superioară aceleia a d-lui Hitler, de atîtea ori se aud strigătele acelea: *Duce, Duce:* naţiunea întreagă pare a se cuprinde într'însul. Cînd s'a îmbolnăvit în urmă d. Atatürk, ce adînc sentiment de îngrijorare, de durere a fost în sufletul tuturor Turcilor: pare că ar fi crezut că dispariţia

aceluia care a restabilit gloria de odinioară a Imperiului, devenit național acum, ar însemna prăbușirea patriei și dispariția națiunii din rîndul popoarelor care înseamnă ceva în lume. La noi, este evident că se încearcă, și se face bine că se încearcă, a se strînge națiunea în jurul Suveranului, pe care fiecare este dator să-l iubească, să-l sprijine și, eventual, să-l sfătuiască. Căci orice om are nevoie de sfat și nu există niciun sfat omenesc care să nu folosească. Și, prin urmare, nu este vorba de ideologie, ci de concentrarea unei națiuni într'o mare figură representativă, care este mai bine să fie a unui Suveran, decît a cuiva care, fără drept, caută să-l înlocuiască pe Suveran, fără să-i poată ținea locul într'adevăr.

Dar sînt State de acestea totalitare, State guvernate de o personalitate excepțională și îndrăzneață, sau de o personalitate care-și trage drepturile din situația pe care o ocupă, din rostul pe care l-a primit de la înaintașii săi și, cu toate că ni se face teoria Statului totalitar, că ni se vorbește și aici de totalitarism, de acțiunea generală a maselor, se face excepție pentru unul singur. Ori este vorba însă de o abdicare de caracter general și atunci fiecare trebuie să se creadă în serviciul voinții obscure a mulțimilor, neconfundate într'o singură personalitate gînditoare și activă, ori, dacă îți reservi pentru d-ta acest drept, atunci ai sfărîmat însuși caracterul abstract deplin al teoriei totalitare.

Prin urmare, și în ce privește scrisul istoric, el a trecut printr'o mulțime de ilusii: înlăturarea personalităților, restabilirea personalităților, adecă revenirea, în domeniul politic, din nou la acțiunea personalităților conducătoare, dar *toate acestea mai mult sau mai puțin în afară de viața ea însăși*. Viața se desfășoară de o parte, de altă parte sînt metodele acestea istorice, care ele n'ar trebui deci, să aibă o atingere cu ceia ce se petrece în mijlocul societății, pentru că, atingerea aceasta dacă se produce, societatea nu învață nimic din teorii, iar, în ce privește metodele istorice, care sînt reduse la sclăvie, ele iese, oricum, scăzute prin contactul acesta cu viața. Prin urmare. vedeți, și o *altă* ilusie, pe lîngă ilusiile celelalte.

Dar, în viața aceasta de astăzi, a stărui într'o părere, a nu vedea nimic în afară de dînsa, aceasta fără îndoială este o îngustare; *și aici* este un totalitarism care poate fi accentuat, alături

de acela împotriva tiraniei căruia se luptă însăşi puterea de viaţă şi instinctul de independenţă al sufletului omenesc.

Oriunde, în toate domeniile, nu numai în domeniul universitar, dar în toate ramurile culturii, se produce însă, nu numai la noi, dar şi aiurea, o mişcare împotriva abstracţiei mîndre de sine, care crede că este cu atît mai vrednică de rostul ei, cu cît evită orice contact cu viaţa.

Iată, în timpul din urmă, am avut de vorbit în două locuri despre musee, şi arătam cît de greşită este părerea pe care şi-o face cineva de obiceiu despre un museu, părere pe care o au şi conducătorii de musee. O pînză e luată dintr'o biserică, unde era potrivită pentru cutare arhitectură, pentru cutare fel de lumină, pentru privitorii cari se găsesc într'o anumită atitudine şi stăpîniţi de anumite sentimente acolo, în biserică, în sunetul de orgă unit cu rugăciunea latină, slab rostită de preot. Evident că pînza este făcută pentru aceasta, iar tu ai luat-o şi ai prins-o în cuiu într'un loc unde e doar un părete alb, şi, alături, pui altă pînză, să zicem: de acelaşi pictor şi din aceiaşi vreme. Cronologic, se potriveşte, numai cît pînza era făcută pentru altceva. Pui o natură moartă undeva pe părete; natural că vederea acestei naturi moarte aminteşte o sală de mîncare, numai cît, la Museu, stau oameni flămînzi şi se uită la lucrurile acestea aşa de bune, regretând că pînza nu se găseşte în sufrageria pentru care a fost făcută. Dacă acelaşi pictor a făcut o natură moartă şi a făcut un tablou religios şi altul istoric, cum ele aparţin aceluiaşi om, aceleiaşi şcoli şi aceluiaşi secol, ele se pun alături.

Şi criticam în felul acesta, nu numai aşezarea museelor, dar faptul că museele sînt oarecum în afară de public, care, cu cît vine mai rar şi este mai puţin, cu atît este mai mulţămit conservatorul museului. Niciun funcţionar ştiinţific în Europa nu se deranjează, pentru ca să-i poţi adresa o întrebare, nicio carte nu-ţi este la îndemînă; se evită, în foarte multe musee, pînă şi însemnarea aceia de pe tablou, care să te lămurească asupra valorii artistului.

Acestea sînt deci *lucruri moarte*. Şi am avut satisfacţia, acum în urmă, cînd am luat un ziar frances care reproducea discursuri ţinute la Academia din Paris, că un altul presinta această chestiune la fel cu mine.

Ce probleme mari nu se ridică, apoi, în Academii! Astfel, la Academia de ştiinţe morale şi politice din Franţa, chestiuni monetare, chestiuni de comerţ, de industrie, toate acestea sînt necontenit presintate şi lămurite acolo. Cine asistă? Nimeni. Se publică într'un buletin, pe care îl cetesc cîteva sute de persoane. Presa nu se interesează, ea care se interesează cum a fost strivit nasul unui negru de un campion încă mai sălbatec decît dînsul, sau cine a izbutit, cu mai multă dibăcie, să treacă prin toate acele înşelări de care dispun specialiştii jocului cu mingea.

Prin urmare, o întreagă activitate intelectuală, care este făcută de Stat cu cheltuieli mari, rămîne cu totul în afară de public.

Iată, la acel Institut de Franţa, în anumite zile din săptămînă, se întrunesc membrii deosebitelor Academii. Acolo e ştiinţa cea mai înaltă, acolo se află oameni venerabili, acolo se frămîntă, se desluşesc unii pe alţii, iar, în stradă, o lume al cării nivel e une ori foarte scăzut.

În ce priveşte clasele sărace, care nu sînt vinovate că sînt. sărace, în care sînt inteligenţe mai strălucitoare poate decît ale academicienilor celor mai glorioşi de acolo, căci aceia din stradă n'au fost puşi în aceleaşi condiţii, sînt oameni ale căror cunoştinţi sînt ca şi la 1500 şi 1600, ca la 500 şi 600 une ori. De ce este înăuntru în palatul acela ei n'au habar, iar cărţile pe care le-au cetit se resumă la cîteva manuale ce li-au căzut în mînă, sau la cîteva broşuri de propagandă revoluţionară.

În afară de aceasta, gazetele. Ce cuprind gazetele acestea?... Merge cineva dincolo de Paris, la Saint-Denis, unde este iadul pe pămînt, cu mii de oameni ţinuţi în afară de tot ce poate da religia, cultura: bestii care puteau fi sfinţi şi bestii care puteau fi genii. Născuţi în cea mai desăvîrşită miserie, trăiţi în cea mai perfectă neglijare, storşi cît se poate şi murind ca nişte cîni cînd nu mai sînt folositori în fabrică. Este aceasta civilisaţie? Răspunsul trebuie să fie hotărît: nu. Civilisaţia *trebuie,* şi, pentru civilisaţia aceasta, care să fie pentru orice om, în orice împrejurare, care să-l mîngîie, să-l înalţe, pentru aceasta orice om şi orice instituţie sînt datori să lucreze. Nu este numai datoria faţă de o ţară şi de o naţiune, ci datoria faţă de umanitatea însăşi. Datoria aceasta este complet neglijată şi într'o ţară cum este ţara noastră, ţară de oameni inteligenţi, cari pot învăţa orice: o minune ce daruri se găsesc în mintea şi inima acestor oameni,

Îmi spunea cineva ieri mie, un om care a făcut războiul, că, atunci cînd au venit ofiţerii francesi şi au explicat mitraliera, desfăcînd-o în bucăţi, reserviştii noştrii bătrîni au făcut-o la loc, supt ochii Francesilor uimiţi; faţă de cîtă vreme-i trebuia unui om de aiurea ca să înveţe mecanismul unei astfel de arme, omul nostru îl deslușia cu admirabila lui putere de atenţie, care apasă şi asupra fiecărui pas pe care-l facem noi, cei de sus, şi apasă asupra fiecărui cuvînt rostit uşuratec de noi, pe cari ochii aceia serioşi ne cercetează, şi ei ne judecă după aceasta.

Este toată lumea aceasta lăsată cu totul în afară de triumfurile culturii, iar noi sîntem mîndri că avem Universităţi cu mai multe catedre impunătoare, lecţii care se publică în volume şi, în afară de aceasta, ce acţiune asupra societăţii; ce?

Nu vedeţi ce recunoscătoare este lumea, chiar lumea presupusă cultă, fără să fie pretenţioasă, cînd i se dă o conferinţă: cum aleargă bărbaţi, femei, oameni de orice vrîstă, cum se îngrămădesc ei acolo să asculte. Nu există public care să urmărească mai atent ceia ce i se spune decît publicul românesc. Cei mai mulţi dintre vorbitori nu caută însă contact cu publicul: au adus ceva scris, şi nu se uită la lumea din faţa lor, iar semnele de neatenţie nu-i preocupă; pentru nimic pe lume nu s'ar opri aiurea decît la punctele fixate d'inainte, pentru nimic pe lume n'ar schimba direcţia pe care au pornit, direcţie care se găseşte în afară de nevoile publicului. Prin urmare, în afară de atenţia pe care publicul o poate cheltui, vorbitorul îi dă înainte, ca oratorii de provincie pe cari i-am cunoscut şi eu, şi cărora studenţii din vremea mea aveau obiceiul de li ţineau lumînarea aşa de aproape, încît se aprindea un colţ de hîrtie şi toate silinţile oratorului erau zădarnice: discursul se termina aşa; sau erau aplause formidabile, atît de repetate, încît el trebuia să renunţe.

Universitatea are numai acest rol de a „face ştiinţă“, mai mult sau mai puţin originală? Şi observaţi un lucru foarte ciudat în organisarea Universităţilor noastre. Eu am încercat ca rector o schimbare, dar schimbarea aceasta n'a continuat. Mi-am zis: sînt lecţii de drept care pot interesa pe studentul de la istorie, sînt la ştiinţe o mulţime de lecţii foarte interesante pentru oricine. Gîndiţi-vă la teoriile profesorului Perrin, cel mai modest om

de pe lume, care a izbutit să descopere taine înaintea cărora înlemnește mintea omenească. Ei bine, explicația întreagă a lumii se schimbă după astfel de descoperiri; ceia ce a învățat fiecare om în liceu nu mai are valoare. Generația mea, care a avut înainte cărțile de fisică și chimie ale lui Petru Poni, ce atitudine poate să aibă înaintea lucrurilor care se știu și se răspîndesc în lumea întreagă, dar nu ajung până la noi! La fel în domeniul religiei: noi aparținem unei credințe și, credința aceasta se cercetează, dar un preot de oarecare vrîstă nu poate ști ceia ce s'a găsit pe urmă în ce privește înseși cărțile pe care se sprijină credința creștină și împrejurările în care ea a ajuns să se răspîndească asupra lumii întregi.

Dar ce nu este în lecția de istorie! Lecția de istorie bine făcută trebuie să cuprindă, nu capitole de istorie literară, științifică sau militară, ci *să aibă amestecate în desvoltarea omogenă a societății toate elementele care vin din domeniul artistic, economic, militar.*

Nimic nu se poate înțelege din ceia ce este fără cunoștința a tot ceia ce a fost, și nimic nu trebuie știut în ceia ce este, fără deschiderea perspectivelor către ceia ce neapărat trebuie să fie, și aceasta prin silințile acelora cari au știut ceia ce a fost în trecut, cari au cunoștință de ceia ce este în present și cari de acolo trag tot ceia ce trebuie pentru a întrevedea viitorul, dar și energia trebuitoare pentru a fi factori activi în pregătirea acestui viitor.

Iată anumite ideologii care prind tineretul. Ele pot fi nobile, pot fi servite de suflete devotate, care au nevoie de a fi înțelese, care pot fi respectabile și înaintea sacrificiului cărora să se închine oricine, dar acestea nu împiedecă de a recunoaște că, dacă oamenii ar fi văzut că inovațiile lor, de care sînt așa de mîndri, sînt lucruri repetate în istoria omenirii și au produs anumite resultate și este foarte sigur că și în timpurile noastre, dacă se urmează această metodă, se va ajunge la același resultat, evident că această admirabilă reservă de energie și-ar fi cheltuit-o în altă chestiune.

Și atunci eu am zis: să fie cursuri comune pentru toate Facultățile. Aș zice mai mult: este mai interesant, într'o Universitate care poate să-ți dea cetățeni activi și luminați, cursurile acestea generale decît ceia ce se învață în fiecare din compar-

timentele, închise cu atîta grijă, ale Facultăţilor, cu laboratoarele şi seminariile lor.

Am făcut încercarea: a venit o mulţime de lume acolo unde era ceva de spus pentru toată lumea.

Noi nu avem omul cult. Există, în schimb, un fel de monstru pregătit în deosebite cutiuţe de acestea ştiinţifice şi care, în afară de cutiuţa ştiinţifică a fiecăruia, nu mai ştie nimic. O societate cum au fost cele din antichitate era *o societate de oameni adevăraţi şi compleţi*. Grecul mergea în piaţa publică, şi, să fi voit sau nu, încă ar fi auzit pe Pericle şi pe Demostene, şi, iarăşi, toată lumea mergea la Areopag ca să asiste acolo la discuţii. Pe când, acum, gîndiţi-vă: teatrul cere o anumită plată, teatrul unde întră orice prost care plăteşte şi nu întră cei cari înţeleg, dar nu găsesc suma trebuitoare pentru a plăti. În provincie, acolo unde cetăţenii romîni sînt mulţi, dar Romînii de sînge puţini, se dau represintaţii înaintea unor săli goale, de şi afară este o lume întreagă care ar fi bucuroasă să între. La Iaşi mi s'a spus, după ce au încetat anumite mişcări: „acum merge foarte bine, fiindcă vin „Jidanii" la teatru". Prin urmare Statul romîn la Iaşi întrebuinţează acest mijloc admirabil de educaţie, — pe când în Atena orice cetăţean venia acolo şi învăţa şi mitologia şi filosofia şi istoria şi morala şi amfiteatrul era deschis oricui —, Statul întrebuinţează, deci, sacrificiul acesta, pentru ca, după aceiaşi formulă, să înalţe simţul estetic al „Jidanilor" cari vin la teatru. Este absurd!

Iată dovada, pe care, oriunde mă duc, o găsesc în chestiunea aceasta a inutilităţii lucrurilor solemne şi măreţe faţă de miseria morală a unei societăţi întregi, care rămîne în incultură şi este capabilă de toate greşelile, fără răspunderea, pe care n'o simte, a dărîmării unei societăţi întregi.

Am încercat la Universitate, — şi o bucată de vreme am avut convingerea că reuşesc, ca şi aiurea, în cursul vieţii mele destul de lungi —, am încercat să sfarm uşile închise, să dărîm zidurile chinezeşti, pentru ca să se reverse asupra lumii cît mai multe din cunoştinţile care trebuie să se prefacă în izvoare de energie pentru a crea fapte. Idei, la început, cît de înalte, fapte, la urmă, cît de depline, şi, cînd ajungem aici, nimeni nu se poate gîndi cu grijă la viitorul unei societăţi care nu este în sama unui om predestinat, nu este în sama unui grup de pretorieni cari îl încunjură, nu este în sama unor entusiaşti, cari

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

pot trece de la o credință la alta cu aceiași aprindere a minții și cu aceiași furie a acțiunii deslănțuite, nu este în sama unei clase, cum este clasa burghesă aiurea, cum este clasa muncitorească în Rusia, ci societatea este în sama ei înseși, cu tot ceia ce știe, poate și face. Universitatea nu este atunci altceva decît *o usină de gândire, menită să deslănțuiască dinamismul unei societăți.* Iată ce am căutat și caut încă în lecțiile acestea de orientare, care nu trebuie să vă mire, ci sînt îndemnul să ni schimbăm cu toții metodele, căci aceasta este o necesitate absolută, și să avem atîta simț de responsabilitate, încît să dărîmăm vechile obiceiuri și, cu toată hotărîrea, să ne manifestăm liberi, împotriva oricui și, înainte de toate, împotriva lipsei de înțelegere și lenevirii de gîndire și de acțiune, de care încă sîntem cuprinși.

Ni se dă însă nouă o misiune exclusivă, pe care mărturisesc că n'am înțeles-o niciodată: misiunea de a pregăti profesori de liceu. Eu nu înțeleg ce înseamnă aceasta. Se fac în momentul de față trei Școli Normale Superioare. Intenția este foarte bună. Eu am trecut printr'o Școală Normală Superioară, dar niciodată în viața mea n'am văzut atîta anarhie, atîta despreț de autoritate, atîta lipsă de colegialitate, atîta uscăciune sufletească decît în Școala Normală Superioară din Iași. Îi sînt recunoscător numai pentru biblioteca ei, care mi-a îngăduit să cetesc „Estetica" lui Hegel și alte lucruri nerecomandate de vre-un profesor.

Dar profesorul de liceu, acela nu se formează prin pedagogie: acela se naște cu anumite însușiri, se naște cu o nevoie de comunicativitate, pe care n'o poate opri nimic, cu putința de a sări și gardurile cele mai înalte de osebire umană, cu o putere care-l face să se pună la nivelul, nu al celui mai inteligent din clasă, ci al băiatului prostit și persecutat, care poate ajunge, prin iubirea profesorului, să se așeze în același rang cu cel care a trecut toate clasele, fiind notat cel d'intăiu. Aceasta nu se face cu rețetele învățate din pedagogie, ci cu acea nevoie a unor porți necontenit deschise care să primească pe oricine, încălzindu-l. În felul acesta n'ar mai fi metoda aceia care făcea pe un foarte elegant preot din București, profesor de religie, să întrebe fetele pe care le examina despre toate doctrinele care au fost înfățișate la toate sinoadele ecumenice. Și atunci l-am întrebat, ca ministru în inspecție: — Din fetele acestea vrei să faci Mitropoliți? — Nu. — Dacă nu vrei aceasta, lasă sinoadele ecumenice,

du-te acasă şi citeşte ce este mai nobil în literatura creştină, înfăţişează vieţi de sfinţi şi de mucenici, alege scenele cele mai mişcătoare din istoria de lupte şi triumf a creştinismului şi, cînd ar pleca fetele de la această lecţie, să se întoarcă acasă uitîndu-se în zările cerului, de parcă ar vedea umbrele celor înfăţişaţi de Sfinţia Ta".

A fabrica profesori nu este de sigur menirea noastră, cum nici a discuta cu studenţii puncte de erudiţie, cu credinţa că din orice om poate ieşi un creator de ştiinţă. Să nu confundăm o Universitate cu o Academie! Da, Academia este făcută pentru aceasta, Universitatea nu: sînt două lucruri deosebite. Ştiinţa trebuie cultivată, dar nu pentru ca oricine să fie creator în materie de ştiinţă, ci pentru ca nimeni să nu rămînă străin de supremele adevăruri pentru viaţă care se desfac din orice ştiinţă.

Acesta este rostul Universităţii.

Iar pentru aceasta nu există nimic mai folositor în tot ce predă Universitatea decît mărturia vieţii umane, mărturie plină de sînge şi de lacrimi, însufleţită de cea mai înaltă speranţă şi de cel mai cald entusiasm, care este Istoria Universală. Istoria popoarelor, istoria Statelor, istoria gîndurilor, istoria realisată de oameni din toată lumea, şi de aceia cari prin fatalităţile vieţii au fost ţinuţi mai de o parte de cunoştinţa acestor lucruri. Căci nimeni nu s'ar fi gîndit ca Roscelin sau Abélard să se închidă între patru ziduri şi acolo să aibă la dispoziţie o cancelarie ca să vie oameni numai pînă la anumită vrîstă şi să li se înscrie.

Pe cînd, după rostul obişnuit, sânt doar anumite zile din săptămînă cînd trebuie făcute cele şaizeci de minute reglementare, iar, după ce trec cîteva luni, vine un examen şi profesorul trebuie să puie o notă. *Aceasta* este Universitatea, *aceasta* este menirea ei? Jocul acesta, care samănă cu teatrul chines? La San-Francisco, într'un moment, marele preot face să-i salte barba în aier şi, de cîte ori vorbeşte regele, musica întovărăşeşte cu sunete de gong fiecare manifestaţie a Maiestăţii Sale. Nu găsiţi o asămănare între acest teatru chines şi ceia ce se chiamă că sîntem chemaţi a îndeplini fiecare aici?

Şi, dacă oamenii tineri n'au curajul de a spune acest lucru, într'un ceas ca acesta, cînd Statul şi poporul românesc au nevoie de a-şi aduna toate energiile, şi nu numai energiile luminate, ci toate cele care folosesc unei naţiuni, ei bine, cu experienţa şi la vrîsta mea, eu am curajul să rostesc adevărul acesta.

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII ROMÂNE

VERIFICAT
1987